

Gelderlân ! hjir op dyn bergen
Sjaen 'k Goâds moaye wrâld yn 't roun

Vier weken te Lochem

J. Halbertsma, bezorgd door de redactie.

In “Hepkema’s Courant”, het Nieuwsblad van Friesland¹, verscheen op 28 en 31 mei 1902 (in twee delen) een fraaie beschrijving van Lochem en omstreken. De Fries J. Halbertsma doet verslag van zijn wekenlange verblijf in Lochem, een lofzang op de kleine landstad en de prachtige omgeving. Ook schetst de schrijver een beeld van de veranderingen, die overal zijn te zien: de villabouw, de florerende hotels en pensions en de moderne voorzieningen.

“Onbekend maakt onbemind. Dit geldt van alle waarde die verscholen blijft of door het menselijk oog niet wordt opgemerkt. Verborgene deugd moet de waardeering derven, heimelijke liefde roert niemands hart, de schoone bloem in de eenzaamheid wekt geen bewondering, het licht onder de korenmaat is te vergeefs ontstoken. Zoodra evenwel door een opmerkzaam oog het verborgene gevonden is en zijn waarde erkend, trekt het meerderen tot zich; en het nu bekende wordt langzamerhand bemind. Zoo is het ook met Lochem gegaan, waarschijnlijk afgeleid van Loo-heim (woonplaats aan het bosch). Staring had wel gezongen van de blinkende sikkels in het ruischend graan en het feestelijk lied der wouden; vreemdelingen hadden misschien wel eens in stilte genoten, waar de dichter droomde en tevens de hand aan den ploeg legde; sommige inwoners van het stadje zullen wel dikwijls met meer dan oppervlakkigen blik de weelde rondom hen hebben aanschouwd; -maar de trek van menschen uit alle oorden des lands, die hier 's zomers herstel van gezondheid, heerlijke rust en omgang met de natuur zoeken; die lust, om het oude stadje te besluiten in een krans van villa's (de een al mooier en geriefelijker dan de ander) dagteekent eerst van korte jaren geleden, nadat in 1885 het Verfraaiings-gezelschap was opgericht, met het doel: “de bekoorlijkheden der natuur om en bij Lochem aan te wijzen, te onderhouden, uit te breiden en gemakkelijk voor het publiek toegankelijk te malen”.

(Gids voor Lochem en Omstreken).

De eerste villa's aan de Nieuweweg, gezien vanuit het oosten.

Voor vijftien jaar, aldus vertelde ons een boertje in het zoetvloeiend Geldersch dialect, was er van al die drukte hier nog niets te bespeuren. Gewoonlijk kwam er 's zomers in den Dollenhoed (een logement op een halfuur afstands van Lochem) één enkele logé, zekere mijnheer De Haan. In korten tijd veranderde dat echter en hoewel de eigenaar van het hôtel (mijnheer Sickesz, bewoner van het kasteel De Cloese) nog niet dadelijk tot uitbreiding van den Dollenhoed kon besluiten, kwam hij toch spoedig tot 'n andere opinie en sedert is herhaaldelijk vergrooiting noodig geweest.

Aan dezelfde eigenaar behoort het hôtel De Luchte aan den weg naar Zutphen, nog gloednieuw en bekoorlijk gelegen te midden van hooge beuken. Telkens uitgebreid wegens het drukke bezoek is ook "Het Wapen van Ampsen", dicht bij het station en aan de ingang der prachtige bosschen om den "Huizen Ampsen". Als men daarbij weet, dat het stadje van nauwelijks 4000 inwoners behalve op eenige ruime "pensions" nog kan bogen op twee hôtels van den eersten rang, terwijl ook dikwijls bij kleine burgers, kamers worden gehuurd, dan kan men zich eenigszins een denkbeeld vormen van het vreemdelingenverkeer in de omstreken van Lochem gedurende het schoone jaargetijde.

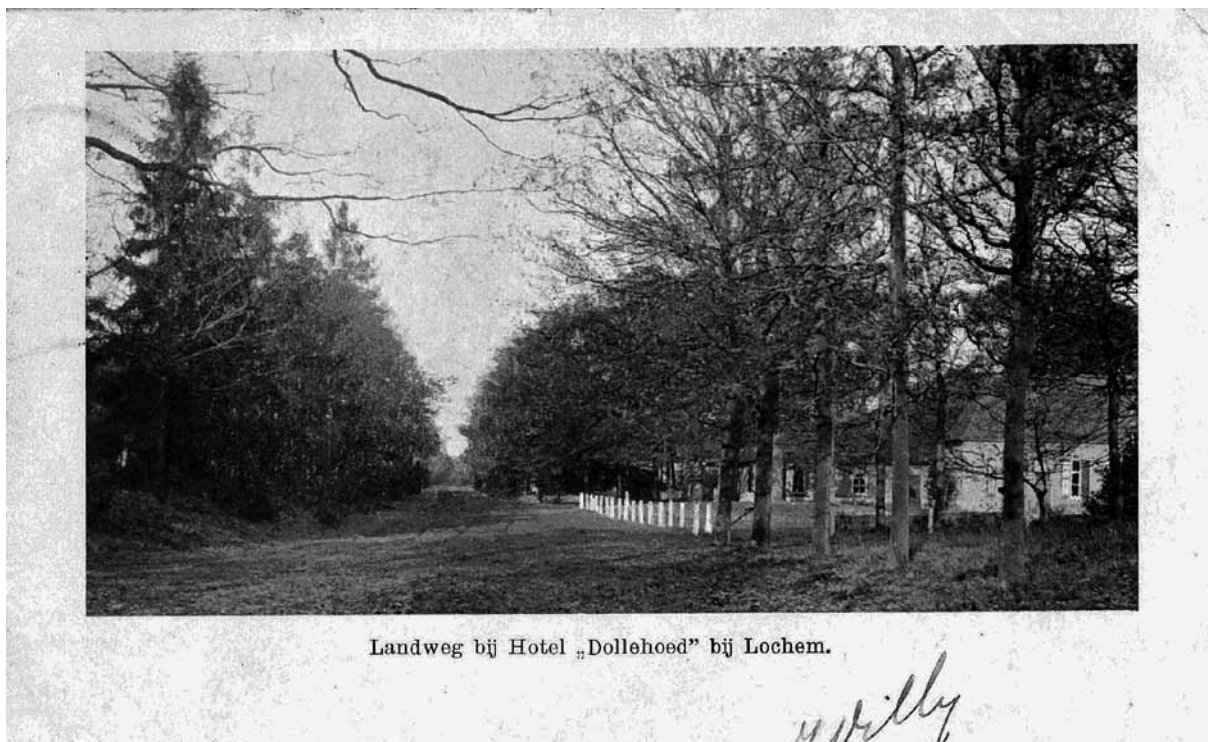

"De Luchte" aan de Zutphenseweg, rond 1900.

Op mooie dagen ontmoet ge dan ook wandelaars in het diepst der bosschen. Als feestgangers ziet ge ze 's morgens opgaan naar "den tempel Gods, het ruischend woud". Hun helder gelach en gepraat klinkt langs de wegen. Voorzien van wandelkaart, gids, reischtasjje of plantenbus drentelen zij voort, hier uitrustend op een bank, daar zich neervlijende in het gras. Overal flikkeren de rijwielen in de zon, knarsen de lichte wagentjes door de grint, stuiven de stofwolken omhoog. Het is een tooneel van leven en levenslust te midden van een bekoorlijke, tot stil bepeinen uitlokkende natuur. Wie eenmaal een blik heeft geslagen over deze veelkleurige akkers naar de toppen der heuvelen, gekroond met dennengroen, omlijst met akkermaalshout, wie de enkele boomen droomerig heeft zien staan in de laagte als onder een sluier van licht, omringd door een leger van korenschoven, hij voelt zijn hart verrijkt, zijn ziel getrokken tot het opperste schoon, het onverklaarbare, dat als een wijding door het leven gaat, nu fluisterend van dichtbij, dan flauw vermoed in de verte.

Lang is Lochem een vergeten plekje geweest, de zomers strooiden hun schoonheid over het land, bespied wellicht van een enkelen kunstenaar; de arbeider zwoegde er zijn leven af. Thans is de rijkdom er binnengetrokken, bouwend zijn huizen op den grond des arbeiders. Ongeveer vijftien jaren geleden verzezen aan den Nieuwen weg (oostzijde der stad) de eerst drie villa's, die vier jaar onbewoond bleven. Toen boden er zich eindelijk liefhebbers aan, die al dra burens kregen. Een timmerman kocht al het terrein en ging door met bouwen voor eigen rekening, deze villa verkoopende, gene verhuurende. En spoedig zal geen plekje aan weerszijden van den fraaibeplanten weg, die wel een lengte heeft van tien minuten, meer

ledig zijn. Van de gevels schitteren in gouden letters de namen dezer vriendelijke buitentjes u tegen en ge vindt er zelfs op den hoek een “Trijesprong”, bewoond door een Fries, weleer geneesheer te Wirdum. Ook een bekend Leeuwarder heeft er rust gevonden in zijn villaatje “Labor vincit” (arbeid overwint). De Zwiepsche weg is nu aan de beurt; is hij aan den stadskant reeds gedeeltelijk bebouwd, ook oostwaarts, in de richting van het kasteel De Cloese, hebben de bouwondernemers hunne blikken gericht, terwijl mede de Stationsweg om zijn schoone heerenhuizen met smaakvol aangelegde tuinen een vriendelijken indruk maakt.

Landweg bij Hotel „Dollehoed” bij Lochem.

W. J. Willy

In schrille tegenstelling met deze weelde, die timmerlieden en metselaars volop werk geeft, zijn de lage arbeidsloozen, die zelfs voor de beste krachten nimmer hooger stijgen dan 12 à 13 cent per uur. In dezen toestand werd tot heden lijdelijk berust, omdat de meeste werklieden nog iets extra's kunnen verdienen en bijna allen een plekje gronds bij huis hebben, waar zijn voornamelijk aardappelen en boontjes verbouwen. “Armoede is hier niet”, vertelde mij iemand; “want hier wordt zooveel goed gedaan”. Maar intusschen nemen sommige vrouwen hare kleintjes op den kruiwagen mee naar het veld, ziet men 's avonds oude moedertjes gebukt onder zware vrachten (dikwijls enkel loof en afval voor de geit) naar huis strompelen en loopen in het schoonst van den zomer jongens en meisjes barvoets door de bosschen, om brandhout in den vorm van dorre takken te verzamelen.

De woningen van “de kleine luyden” zijn daarbij zeer primitief ingericht. Men opent de deur en is in de kamer; - geen portaalje of gang. Zoodat een strenge winter wel niet tot de welkome vrienden van den Gelderschen arbeiders zal behooren.

Doch voorloopig genoeg hiervan, daar we thans een vluchtig kijkje in de stad-zelve willen nemen. In de vroegere eeuwen van onrust heeft zij het bittere lot gedeeld van andere door den vijand begeerde plaatsen en in den Spaanschen tijd onderscheidde de burgers zich door hun persoonlijke moed. Werd Breda bekend door haar turfschip, Lochem kan wijzen op haar hooiwagens. Het gebeurde namelijk in 1590, dat de Spanjaarden uit Zutphen aan aanslag beproefden op het stedeke. Onder het hooi verstoken, lieten zij zich binnenrijden; maar “Portiers Jan” voelde onder het hooiplukken (toen een recht bij de poort) een laars en schreeuwde verraad. Onmiddellijk springen de soldaten tevoorschijn, allen over hoop stekende, die zij ontmoetten. Doch de wachtmeester Ballochi en zijn dapperen dreven hen weldra de poort weder uit. De portierszoon doodde den aanvoerder en ontving zijn loon.

“Ballochi zoekt den Held,
 Wiens rechte den verrader heeft geveld,
 En gespt hem, voor elks oog, den degen om;
 En vaandrig Jan trekt op naar 't Heiligdom”.

In den avond van 6 april 1615 werd de stad, op vier huizen na, geheel door de vlammen verwoest, zoodat oudheidkenners er thans weinig van hun gading vinden. Het stadhuis dagteekent van 1634 en is, twee jaar geleden, in den oorspronkelijken stijl gerestaureerd. Aan het kerkgebouw bevinden zich blijkbaar nog brokstukken van het oorspronkelijke bedehuis, dat reeds in de twaalfde eeuw bestond; tegen den zuidelijken muur is een zonnewijzer aangebracht. Dat de klokken uit den Lochemer toren eens door een helsche nacht door de lucht geslingerd en in een poel ten Zuid-oosten van den Dollenhoed zijn neergeworpen (waarvan de naam Duivelkolken afkomstig is) kan men bij Staring lezen. De klokken worden in den Kerstnacht nog altijd onder water geluid! In de kerk wordt 's Zondags oefening gehouden door twee predikanten, 's morgens te 8 en 10 uur; de eene dienst is voor de moderneren, de andere voor de orthodoxen. Buiten de wallen, niet ver van den Zwiepschen weg, staat het Remonstrantsche kerkje, en de Roomschen hebben hun heiligdom aan de Kastanjelaan, ook zeer klein en pas voor dertien jaar gesticht. Vóór de opkomst van nieuw-Lochem woonde in de gemeente slechts één Roomsch gezin. Een Israëlitische synagoge is hier mede te vinden.

De straten binnen de wallen zijn nauw, de huizen hier en daar zeer vervallen of de muren afzigtelijk bepleisterd. Tot 1881 bezat Lochem een Latijnsche school, die zelfs naam had buiten de provincie. Men vindt in de stad veel mooie kwekerijen en daaronder aparte rozentuinen. Ook de zonnebloem staat in hoog aanzien. Overal ontmoet ge de donkergrijze bollen met het uitstralend goud; ja, midden uit de bouwlanden rijzen ze omhoog, wiegende hun gele kransen tegen het blauw der lucht of het groen van 't geboomte.

's Woensdags om de veertien dagen is het markttag. Dan vult zich het plein om de kerk met meest roodbonte koeien, klein en tener van bouw: dan rijden de boerenfamilies in hooge wagens met wit linnen kappen – zoogenaamde huifkarren- naar stad. Holder-de-bolder gaat het langs de wegen, die nu rijzen, straks weer dalen en het paardje loopt in langzamen draf. Ook de vrouwen waggelen u voorbij, om de heupen een vracht van rokken, daarover heen de buitengewoon lange schoot van het jak; het hoofd genepen tusschen een muts – die een wagenkap in het klein is- met een breed, zwaar geplooid aanhangsel, dat men nek heet. Zelfs het liefste gezichtje en het slankste figuurtje verliezen onder die muts en in dat jak hare aantrekkelijkheid – twee kleedingstukken, uitnemend geschikt ter bewaring der deugd.

Maar die eigenaardige kleeding begint ook hier, evenals in veel andere streken, al meer en meer in discredit te komen. Het thans opgroeiende geslacht is niet gesteld op der ouderen pronk, al spreekt het nog zijn naïveteit uit in der ouderen taal.

Wie dadelijk geen verre tochten wil maken, kan reeds in de onmiddellijke nabijheid der stad van natuurschoon, lucht en zonschijn genieten.

Uitgave firma J. H. Scheen, Lochem.

Gezicht op Lochem.

A. J. de Brand

Op ongeveer tien minuten afstands – aan den Dollenhoedschen weg en op de helling der zoogenaamde “Lochemer bergen”- vindt ge den Braamkuil, een uit denneboompjes vervaardigde, overkapte bank. Zij biedt den wandelaar een prachtig gezicht op het bouwland en de bosschen in de omtrek van het kasteel De Cloese, welk gezicht nog rijker kon zijn, wanneer de bank een weinig naar het Oosten stond en de boompjes aan de rechterkant geroid werden. De plek gronds links, met eenige heesters beplant, is verkocht voor villa-bouw; maar de eigenaar wil eerst eens onderzoeken, of het boomgewas op dit hooggelegen en droge terrein kan gedijen.

Wij zaten hier in den schoonen morgen van 9 Augustus. Het zacht-glooiende veld voor ons dekte een mengeling van kleuren: het lichtgeel der korenschoven, welke onbewegelijk als soldaten in lange gelederen stonden; het groen der boekweitakkers en het wit van den bloesem wispelde; de goudglans der nog ongemaaide haver; het paarsch der omgeploegde akkers; het licht- en donkergroen tot zwart van de opgaande boomen en het lager akkermaalshout daartusschen, ineenvloeiende tot een mooi heuvelland; en eindelijk het lichtgrijs der verder liggende bosschen, zich afteekenend als een wolkengordel aan den horizon. Over dat alles gaande een trilling van warme lucht als een zacht rimpelend water door de eenzaamheid van den zonnigen dag. De lucht was blauw; schapewolkjes omringden in wijde kringen het zenith. Aan den stadskant sprongen uit het groen roode muren en blauwe daken, blikkerend in den zonnebrand, die schroeide het dorstig land en koesterde in het dorre gras den krekel, die zonder ophouden kriebte zijn ééntonig geluid. In onze nabijheid de enkele boomen in fluistering: de witte populier, die liet vloeien het zilver zijne bladeren; de levendige ratelaar, die van vreugde zijn kleed wel wilde uitschudden; de slanke eschdoorns, die schroomden te storen de rust van den schoonen morgen. En terwijl de krekel doorpiepte, kwamen vlinders aandwarrelen over het veld, schoot de waternimf - wier vleugels in veel kleuren schitterden- met snoekbewegingen door de lucht, ging de wesp al zoemend rond en bliksemde vélocipèdes langs den weg.

Zonder eens om zich heen te kijken, bukte zich daar ginder een arbeider over de aarde, gedoemd, om de helft van zijn leven te slijten met zwaren en afmattenden arbeid. – van het oogenblik af, dat het sneeuwkllokje de lente inluidt tot wanneer de naherfst zijn stormen uitzendt en de verzuchtingen van het stervend jaar varen door het bijeengeworpen loof en de stoppels op den akker. Een flauw geklingel deed zich hooren en de tram ging door de laagte, kruipend als een slang langs den grond; gehuld in grijzen rook, die zich snel verspreidde in de lucht. Op en neer den akker liep een ploegpaard - langzaam met knikkenden kop, omhoog werpende den langen staart, links-rechts.

Bijna ieder, die voorbij ging, roemde opgetogen de schoonheid van dit landschap. Hier, in 't gezicht der dennenbosschen en te midden van den oogsttijd komen *Starings* liederen weer in gedachten:

“Zie de bindster gâren!
Zie, in lange scharen
Garf bij garven staan!

Blijde maaiers;
Nijv're zaaiers;
Die uw loon ontvingt!
Zit nu rustig neder,
Galm' het mastbosch weder,
Als gij juichend zingt.”

Het costuum der schovenbindsters wordt zelden meer gedragen; het bestond uit een witte muts, witten kiel met lange mouwen, zwarten rok en witten boezelaar. Ook bij het binnenhalen van het graan kan de vrouw niet gemist worden. De man steekt haar de garven toe, die zij op den wagen stapelt. Behalve rogge, haver en boekweit worden veel mangelwortelen verbouwd, alsmede aard-appelen en boontjes, en in den herfst zandrapen. De arbeiders dorschen hun haver thuis en niet zelden wordt ge in den vroegen morgen wakker door het dof geluid van den neergeslagen vlegel. Op de erven der boeren staat het koren meestal in groote, overdekte tassen, kleinere ontmoet men ook in het veld.

Groet uit Lochem,

Kiekje bij Kasteel „De Gloese”.

Het landschap bij Kasteel De Cloese rond 1900.

Het aantal wegen en paden in den omtrek van Lochem is legio; maar het loopen is dikwijls vermoeiend, vooral bij droogte op de zandwegen die naar en over de heuvelen leiden. De bermten zien daar geel van wormkruid, een welbekend geneesmiddel. Ook het hertshooi of jaag den duivel, de reigersbek en de blauwe klokskens groeien hier in overvloed. Verder treft men duizendblad, leeuwebekjes, perzikkruid en soms engelsch walstroo aan; in de bosschen veel heide (*erica vulgaris*).

Even voorbij den Braamkuil loopt dwars door de bouwlanden de zoogenaamde Hessenweg (zand); links uitkomend op den Zwiepschen weg, rechts bij het hotel De Luchte op den puinweg naar Zutphen. Hij heeft zijn naam te danken aan de “hessenwagens” die in vroeger eeuwen –beladen met koopmansgoederen- uit Duitschland kwamen, om de hanzestad Deventer te bezoeken. We slaan links om en bereiken spoedig de tramrails, die we zoo lang mogelijk volgen. Vlak voor het kasteel De Cloese kunnen we alweer uitrusten onder een ouden beuk, welks stam een omtrek heeft van 4,40 M. Ter hoogte van ruim 3 M. splitst hij zich in vijf takken, die zelf voor boomen kunnen doorgaan. Onder den kruin van dezen reus zou met gemak ’n stoomcaroussel plaats kunnen vinden. De jongens gebruiken een paar dunne neerhangende takken als schommel. Op den stam leest men namen, die er zestig jaar geleden zijn ingesneden. In den omtrek van het kasteel groeien nog tal van zware eiken, zooals men ook aan gene zijde van de stad aantreft. Onder Verwolde staat er een met een stam van ruim 6 M. omtrek, welke boom - in aanmerking genomen den langzamen groei van eikenhout- een ouderdom van verscheidene eeuwen moet bereikt hebben. Jammer, dat ze zoo weinig voorkomen. Geen indrukwekkender gezicht onder den wijden hemel dan een dergelijke woudreus, wiens wijduitgespreide en volle kruin van geen verdorren weet en dien de aarde eeuwig schijnt te zullen dragen. “Hebt toch meëli”, zegt de Vlaamsche dichter Guido Gezelle, als hij in den herfst de bladeren ziet vallen, “hebt toch meëlij, menschen met de schoone boomen Gods”.

Het kasteel de Cloese ligt op den rechteroever van de Berkel en is 1886 gebouwd, nadat het oude huis was afgebroken. Door zijn fraaie gevel, rijk versierd met zandsteen, twee zijtorentjes, en grooten toren midden op het dak maakt het den indruk van een vorstelijk paleis. Eigenaar en bewoner is de heer Sickesz, gewezen directeur van landbouw. Hij is reeds vrij bejaard en heeft geen kinderen, aan wie hij zijn uitgestrekte bezittingen kan nalaten. Inderdaad, zij vormen een wijd veld. Overal ontmoet men op de wandeling paaltjes met het opschrift Jacht Havezathe De Cloese of eenvoudig Eigen Jacht De Cloese. Aan wild geen gebrek. Het wemelt van hazen en konijnen, zoowel in het bosch als op de akkers en we zagen een poedel – die zijn baas achter den ploeg gezelschap hield- een langoor achtervolgen. Een heele poos duurde dit krijgertjesspel, tot “Keesje” eindelijk door een zijsprong van den haas het spoor bijster werd en verbluft in ’t rond keek. In zijn nabijheid stak echter een tweede haas de ooren op en nu herhaalde zich de jacht met een even treurig resultaat voor den armen poedel. (*veolg pag. 16*)

Vervolg van pag. 13)

De boerenwoningen, tot het gebied van De Cloese behorende, hebben alle luiken of blinden voor de vensters met roode paneelen, terwijl de bezittingen van den Huize Ampsen aan de blauwe en witte kleuren te onderkennen zijn. Het boerenbedrijf beteekent hier maar weinig; de grond is schraal en het weiland schaarsch, het watergebrek in den zomer groot. Het rundvee wordt 's morgens vroeg uitgedreven, om tien uur teruggehaald, in den namiddag opnieuw naar de weide gebracht en 's avonds te ongeveer zes uur weer op stal gezet. Een jongen of meisje, met een twijg in de hand, geleidt meestal de kudde. De dieren weten nauwkeurig den weg en haasten zich, om thuis te komen. Schapen ziet men onder het behoor van Lochem hoogst zelden. Wel houdt ieder een geit die voor goed afstand heeft gedaan van het "buitenleven" en zich moet vermaken in het halfduister van een achterhuis. De dichtregelen van Camphuzen: "Elk diertje heeft zijn vollen wensch en kwelbegeert leit stil" zullen wel niet op haar toepasselijk zijn.

De Berkel, die we straks terloops genoemd hebben, is een smal riviertje, dat echter in den loop der eeuwen vrij wat moeite en strijd heeft veroorzaakt. Enerzijds een streven, om de rivier bevaarbaar te maken en in toom te houden, anderzijds de aanhoudende tegenwerking van een deel der landbewoners, zoodat plan na plan in duigen viel. Eerst in 1881 werd een waterschap van de Berkel opgericht, doch tien jaar later beliep de schade der overstroming, in één zomer, nog f 186,672. In 1893 kon de zaak eindelijk ter hand worden genomen, waartoe de eigenaar van de Cloese krachtig meewerkte, en men slaagde. Tevens kwam toen de geest van een schoone jonkvrouw tot rust, die in verband met die Berkel-geschiedenis als driehonderd jaar op een der kamers van het slot had gespookt. Zo beweert men.

Dicht bij het kasteel ligt een brug over de rivier, vanwaar men een aardig gezicht op de stad heeft. Ook staan hier twee rustbanken ter weerszijden van de laan. Brug en laan heetten naar een ander kasteel, het huis Keppel, thans niet meer aanwezig. Het Berkelgebied was rijk aan kasteelen en een zekere vermaardheid daaronder heeft het huis Nettelhorst gekregen, waarvan men nog een stuk muur en een halven toren te midden van statige eiken lanen terug vindt. Een wandeling daarheen is zeer aan te bevelen. In het jaar 1783 ontstond ter gelegenheid van een doopfeest een hevige ruzie op dit slot, waarbij de eigenaar en zijn gasten den patriotschen predikant van Laren – die de gezondheid van Brunswijks hertog niet wilde drinken – te lijf gingen. Het tooneel is in beeld en schrift vereeuwigd.

En thans?

't Klimop groeit aan den ouden muur
En slingert rond de vensterramen,
Tropee der Eeuwige natuur,
Om onzen hoogmoed te beschamen.

Aldus lazen we in de Loch. Ct.

De Keppellaan is een bekoorlijke wandelweg en loopt uit op den Tusseler. Beide wegen hebben aan de kanten smalle strooken bosch; daarachter ligt wei- en bouwland. Aan het einde der laan al weer een oude eik; maar hij valt niet mee, als men eenmaal den beuk voor De Cloese gezien heeft.

Eenzaam is het om u heen; maar alleen zijt ge toch niet. Hier slaat een vink op den eiketak, daar vliegt een tortelduif over het bosch, ginds fladdert een specht schreeuwend van boom tot boom of klimt een eekhoorn haastig naar den top. De natuur - eeuwig jong en schoon - omringt u aan alle zijden.

Weg naar Kasteel Ampsen
bij Lochem

1 Hepkema's Courant, gewoonlijk kortweg De Hepkema genoemd, was een Nederlands streekblad dat verscheen tussen 1874 en 1951 in Midden- en Zuidoost-Friesland. Vanaf 1901 gebeurde dat onder de naam Nieuwsblad van Friesland. De redactie was gevestigd te Heerenveen.